

פרד"ס

חיי אדם הקדמה כוללת

אך התלמיד חכם בעצמו יותר מה שהוא גדול מחברו צריך להיות יותר נכנע ועניו, כדמצינו במשה רבנו עליו השלום שקבל כל התורה, והיה עניו מכל אדם, כי היה משיג יותר מגדולת הבורא ומשפלות הנבראים, ולכן אמרו רבותינו ז"ל (ברכות לג, ב) דיראה מלתא זוטרתא היא לגבי משה,

ורבי אליעזר בן הורקנוס שאמר עליו רבי יוחנן בן זכאי שהוא בור סיד (אבות פ"ב מ"ח), ובשעת מיתתו אמר הרבה למדתי מרבותי ולא חסרתי מהם אלא כטפה מן הים וכו' (סנהדרין סח, א), וכל דבריו אינו בדרך גוזמא, אלא באמת וצדק, שהרי התורה ארוכה מארץ מדה, ולכן דמה תורתו רק כטפה מן הים, ואמרו רז"ל (פסחים סב, ב) תלתינן אלפינן גמלי טעונינן בין אצל לאצל וזהו מפרשה קטנה בד"ה,

ובמדרש שוחר טוב (תהלים קיט, יט) גר אנוכי וכו' וכי דוד גר היה אלא כשם שהמתגייר אינו יודע כלום בתורה כך עיניו של אדם פתוחות ואינו יודע בין ימינו לשמאלו כלום בתורה, ומה אם דוד אמר כך שאינו יודע כלום, אנו על אחת כמה עד כאן לשון המדרש.

ואמרו רז"ל (עירובין נג, א) לבן של ראשונים כפתחו של אולם ושל אחרונים כפתחו של היכל ואנו כו', וצריכין להבין למה לקחו למשל דוקא פתחו של היכל ושל אולם, ונראה לי על פי דאיתא בגמרא ערובין (כא, א) אמר רבי חסדא, דרש מרי בר מר, מאי דכתיב (תהלים קיט, צו) לכל תכלה ראיתי קץ וכו', דבר זה אמר דוד ואיוב ויחזקאל ולא פרשו (פרש רש"י איזה קץ ושעורה של תורה) עד שבא זכריה ופרשה, דכתיב (זכריה ה, ב) מגילה עפה ארכה עשרים באמה¹, וכי פשטת להו הוי עשרים על עשרים, וכתיב (יחזקאל

1. זכריה פרק ה פסוק א-ד: (א) וְאֶשׁוּב וְאֶשָּׂא עֵינַי וְאֶרְאֶה וְהִנֵּה מְגִלָּה עָפָה: (ב) וַיֹּאמֶר אֵלַי מַה אַתָּה רֹאֶה וַאֲמַר אֲנִי רֹאֶה מְגִלָּה עָפָה אֶרְכָּה עֶשְׂרִים בָּאַמָּה וְרַחְבָּהּ עֶשֶׂר בָּאַמָּה: (ג) וַיֹּאמֶר אֵלַי זֹאת הָאֵלֶּה הַיּוֹצֵאת עַל פְּנֵי כָּל הָאָרֶץ כִּי כָּל הַגִּבּוֹר מִזֶּה כְּמוֹהָ נִקְּה וְכָל הַנְּשֻׁבָע מִזֶּה כְּמוֹהָ נִקְּה: (ד) הַיּוֹצֵאתִיהָ נְאֻם יְדֹנָד צְבָאוֹת וּבָאָה אֶל בֵּית הַגִּבּוֹר וְאֶל בֵּית הַנְּשֻׁבָע בְּשֵׁמִי לִשְׁקֹר וְלָנֶה בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ וְכִלְתּוֹ וְאֶת עֵצָיו וְאֶת אֲבָנָיו:

רש"י זכריה פרק ה פסוק א ד"ה מגלה עפה - רבותינו פירשו כפולה ואמרו שהתורה כתובה בה ולמדו מכאן שהעולם אחד מג' אלפים ומאתים בתורה כדאית' בעירובין (דף כא) וי"ת מגילתא פורחא פורחת באויר ולפי פשוטו של פרשה מגלת פורענו' היתה והוא שראה (יחזקאל ג) וכתוב אליה קנים והגה והי:

רש"י זכריה פרק ה פסוק ג ד"ה זאת האלה - זאת שכתוב בה פורענות נקמת שבועות שקר. היוצאת - עתה מבית קדשי הקדשים מלפני השכינה להתהלך על פני כל הארץ וזהו ארכה עשרים ורחבה עשר כמדת פתח העזרה וההיכל אשר יצאת דרך שם. כי כל הגב - עד עכשיו. מזה כמוה נקה - מזה הפורענות כמו שהוא מפורש בה נקה ולא נשתלם פורענו' יחידי' העוברים על התורה אלא המתין עד שנתמלאת סאת כולם ולקו כולם כאחד בחורבן ובגולה וכן כל

ב, י) כתובה פנים ואחור, וכי קפלת לה כמה הוי לה ארבעין בעשרין כו', נמצא כל העולם אחד משלשת אלפים ומאתים בתורה עד כאן.

וע"ש בפרוש רש"י דרוצה לומר שראה התורה כשני דפים זה על זה, והם כתובים פנים ואחור דהיינו מכל ארבעה צדדים וארכה עשרים על עשר ואם כן כי פשטת להניח אחד בצד חברו הוי עשרים על עשרים, ואז על כל פנים עדיין מכוסה הכתב משני צדדים, אבל כי קפלת להו ותניח צד הכתב בצד הכתב כדי שתהיה כל הכתב מגולה, נמצא שהם ארבעים על עשרים,

וכתב מהרש"א בח"א דהענין הוא שהרי התורה כוללת ארבעה חלקים, פרד"ס [פשט, רמז, דרוש, סוד] דהיינו שנים נגלה, והם פשט ודרוש, ושנים נסתר והם רמז וסוד, ואם כן כשהיה מונח מתחלה דף על דף והיתה ארוך עשרים על רוחב עשר, נמצא היה שני צדדין מגולין ושנים מכוסין, והוא נגד שני חלקי תורה הנגלה, אבל כשרצה לעשות הכל שיהיה מגולה, אזי התורה ארבעים על עשרים.

ולפי זה אתי שפיר, לבן של ראשונים היה כפתחו של אולם שהיה ארבעים על עשרים

הנשבע לשקר עד הנה מזה הפורענות כמו שהמגילה הזאת מגדת נקה ולא נשתלם אבל מכאן ואילך הוצאתיה לשוט בארץ ולנקום מן הגנבלי והנשבעים לשקר מעכשיו ובא אל בית הגנב וגו':

מסכת עירובין דף כא עמוד א: אמר רב חסדא דריש מרי בר מר מאי דכתיב לכל תכלה ראיתי קץ רחבה מצותך מאד דבר זה אמרו דוד ולא פירשו אמרו איוב ולא פירשו אמרו יחזקאל ולא פירשו עד שבא זכריה בן עדו ופירשו אמרו דוד ולא פירשו דכתיב לכל תכלה ראיתי קץ רחבה מצותך מאד אמרו איוב ולא פירשו דכתיב ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים אמרו יחזקאל ולא פירשו דכתיב ויפרש אותה לפני והיא כתובה פנים ואחור וכתוב אליה קינים והגה והי קינים זו פורענותן של צדיקים בעולם הזה וכן הוא אומר קינה היא וקונונה והגה זו מתן שכרן של צדיקים לעתיד לבא וכן הוא אומר עלי הגיון בכנור והי זו היא פורענותן של רשעים לעתיד לבא וכן הוא אומר הוה על הוה תבוא עד שבא זכריה בן עדו ופירשו דכתיב ויאמר אלי מה אתה רואה ואומר אני רואה מגילה עפה ארכה עשרים באמה ורחבה עשר באמה וכי פשטת לה הויא לה עשרין בעשרין וכתוב היא כתובה פנים ואחור וכי קלפת לה כמה הויא לה ארבעין בעשרין וכתוב מי מדד בשעלו מים ושמים בזרת תכן וגו' נמצא כל העולם כולו אחד משלשת אלפים ומאתים בתורה.

רש"י עירובין דף כא עמוד א ד"ה לכל תכלה ראיתי קץ - דסוף כל דבר יש קץ, למצוא סופו, אבל מצותך רחבה מאד, ואין קץ לתכלה שלה: לא פירשו - איזהו קץ שיעורה: ויפרוש אותה לפני - מגילת תורה שבעל פה הראהו: וכן הוא אומר - דקינים לשון פורענות הוא: והגה - לשון שמחה: עשרים באמה - אמה של הקדוש ברוך הוא: ורחבה עשר - כשהיא עפה, היינו כפולה: כי פשטת - לכפילתה, הויא עשרים בעשרים: כי קלפת לה - דתשים קליפה זו בראש חבירתה, שיהא כל כתיבה מצד אחד: הויא לה ארבעים - אורך, ברוחב עשרים: ושמים בזרת תכן - מדת עולם חצי אמה על חצי אמה, צא וחשוב כמה חצי אמה על חצי אמה יש במגילה, ותמצא שלשת אלפים ומאתים, כיצד, עשה מעשרים אמה רוחב רצועות של רוחב חצי אמה הרי כאן ארבעים רצועות, וכל אחת ארבעים אמה לאורכה של מגילה הרי אלף ושש מאות אמה אורך, שהן שלשת אלפים ומאתים זרתות:

דרצה לומר שהיה נגלה לפנייהם כל ארבעה חלקי תורה שמדתה ארבעים על עשרים, ואף על גב שזהו באמות שלנו, והתורה במדת הקב"ה כפרוש רש"י, מכל מקום הסימן הוא שזה ארבעים על עשרים, ולבן של אחרונים כפתחו של היכל, עשרים על עשר, רצה לומר שלא היו יודעין רק שני חלקים הנגלה, אבל לא הנסתר. ואנו כו'.

ובתשובת מהרי"ל סימן ס"ז כתב בשם ספר האגודה, שאין לנו דין תלמיד חכם בזמן הזה כו' וכתב, ומה אם בעל האגודה שהיה סוף אלף החמישי כתב כך, אנו על אחת כמה וכמה, עד כאן לשונו. ואם כן קל וחומר בן בנו של קל וחומר מימות מהרי"ל עד זמננו, כל שכן שאין אדם יכול להתפאר בתורתו כו', ואינו אפילו כטפה מן הים (אמר המחבר ידוע מה שכתבו הפוסקים שכל הדברים לא נאמרו אלא על הרוב וכמעט כולם, אבל יזדמן לעתים וזמנים רחוקים, שהרי אנו זכינו לראות בעינינו מחותני אדונינו מרנא ורבנא גאון ישראל וקדושו רבי אליהו חסיד. הוא היה עיר וקדיש כאחד מן הראשונים. וכל מדות שמנו חכמים בתלמיד חכם, נראה ונגלה לכל שהיו בו, בין בתורה בין ביראה בין בהנהגותיו, וכל ש"ס בבלי וירושלמי ספרא ספרי מכילתא תוספתא, וכל המדרשים היו ערוכים בפיו, ויותר מזה בפוסקים ראשונים ואחרונים ואפילו בפרוש רש"י ותוס' כנראה מחבוריו, והנה סדר הלימוד שלו היה כמצוה עלינו מפי משה רבנו ע"ה היה לומד בתורה שבכתב עם פרושו הנאמר בעל פה. באופן שהיה יודע לדרוש בכל אות ואות ונקודותיו, כנראה מחבורו דעל התורה, וכל זה בחלק הנגלה, ויותר מזה היה חכם בחלק הנסתר, עד שאם כל הימים דיו כו' לא יוכלו לבאר דבריו, כי כל דבריו הם ברמזים וצריך באור גדול לדבריו, קדושתו ופרישתו ידוע לכל. הנהגתו היתה לא הלך ארבע אמות בלא תורה ותפילין ונוח לכל אדם. מימיו לא נראה ולא נשמע בו שמץ גאווה ולהשתרר על הבריות, אשרי העין ראתה כל אלה. דורו ראו ושמחו זכותו יגן עלינו).

והנה רוב תלמידי חכמים המתגאים זה על זה דומין לשיירא שהלכו במדבר, ויכלו מהם המים וגם הלחם אזל מכליהם, והיה בהם איזה אנשים, זה יש לו איזה ליטרות לחם ומים מעט, ויש שאין לו מים כלל, ויש שיש לו מלא חמת מים ולחם מעט, ויתגאו אנשים האלו על שאר שאין בידם מאומה, וגם התחילו להתגאות זה כנגד זה, ויפגעו בהם אנשים סוחרים נושאים בר ולחם ומים לרוב, ויראו אותם איך הם משתררים על אחיהם וזה על זה, ויאמרו להם: אחינו תמיהנו עליכם, כיון שכל חייכם ומחיתכם תלוי בזה המעט ואיך שייך להתגאות בו, כי גאווה אין שייך רק בדבר יתרון, בואו וראו שאפילו אנו שיש לנו כמה עגלות טעונות לחם ומים ויין, אלו היה זה לעושר וכבוד, היה מקום להתגאות, אבל כיון שכל זה רק להתפרנס בו, במה נתגאה, ופשיטא שאתם [לא תהיו] מתגאים זה על זה, והלא אין אחד שיש בידו כל מחסורו, וזה שיש לו לחם אין לו מים, וכן להיפך, ונמשל מובן.

ולכן אשרי אדם שמשפיל עצמו ואינו מכניס ללבו שום גאווה והתנשאות ועל זה נאמר (תהלים צב, יג) צדיק כתמר יפרח כו', רוצה לומר כמו שהתמרים אינם טובים, רק דוקא הגדלים בעמקים, כדאיתא במסכת ביכורים (פ"א מ"י), כך כשהצדיק הוא עניו ושפל

ברך, אז כארז בלבנון ישגה. ואמרו ז"ל (סוטה ה, א) תלמיד חכם מותר לו הגאווה שמיני שבשמינית, ורצו לומר שמצינו סוף מסכת תרומות (פי"א מ"ח) כמה יהיה לתרומת מעשר של דמאי, ויוליכנו לכהן, אחד משמיני בשמינית, (שהוא המדה היותר פחותה ובפחות מזה לא חשוב כלום) כך תלמיד חכם יהיה לו קצת התנשאות כדי שלא יזלזל תורתו, וגם על זה איתא התם דאביי לייט למאן דאיתא ביה אפילו מקצת דבמקצת. מצינו לרבי ניסים גאון שחבר הודוי הנדפס בתקון ערב ראש חודש, איך בי לא תורה ולא חכמה ובודאי שאמר זה בפיו ולבו. ואם כן זה המתגאה, אני תמה איך יאמר ודוי זה, כיון שבלבו הוא תלמיד חכם וירא שמים ואם כן הוא מכזב נגד ה'. ולכן אשרי מי שהוא עניו ושפל ברך ומחשיב עצמו לכלום נגד כל אדם, כמשה רבנו ע"ה שאמר (שמות טז, ח) ואנחנו מה. ואברהם אבינו ע"ה שלא היה מכיר גדולת הבורא כמשה היה מחשיב עצמו ואמר (בראשית יח, כז) אנוכי עפר ואפר. ודוד המלך ע"ה שלא הבין כל כך מחשיב עצמו (תהלים כב, ז) ואנכי תולעת כו' כי כל הגדול מחברו הוא מכיר פחיתותו יותר ויותר.

והארכתי בכל זאת כדי לייסר עצמי ואנשים כגילי, אולי נכה בו ולא יסיתנו היצר, והלואי שנזכה שלא להתגאות, כי אפילו כשאינו מתגאה עדיין רחוק הוא ממדת ענוה, כי ענוה היא שאפילו מחרפין אותו אינו עושה בו שום התפעלות, כשמצינו במשה רבנו ע"ה שדברו עליו מרים ואהרן והוא שתק (עיי' בדרשות ר"ן דרוש השמיני) מה שאין כן מרים ואהרן חס ושלום, שלא היה בהם גאווה, רק שאמרו (במדבר יב, ב) הלא גם בנו דבר כו', שמעינן מינה שאם יאמר אדם אני שוה לזה זה אינו גאווה, אבל אם יאמר אני עדיף ממך זהו גאווה. ויותר שהאדם חכם וגדול מבני דורו צריך להשגיח על עצמו ביותר, ויותר לדקדק בכל דבר ודבר, כי נכנס בסכנת חלול השם חס ושלום שאינו מתכפר לו עד מותו (פ"א מהלכות תשובה ה"ד) ואם כן כל ימיו על כל פנים אינו אהוב על ידי המקום ברוך הוא.

פסחים דף סב עמוד ב

אמר מר זוטרא בין אצל [דברי הימים א ת] לאצל [דברי הימים א ט] טעינו ארבע מאה גמלי דדרשא.

דברי הימים א ח:לח

וּלְאַצֵּל שְׁשֶׁה בָּנִים וְאַלְהָה שְׁמוֹתָם עֲזַרְיָקָם בְּכָרוֹ וַיִּשְׁמְעֵאל וַשְׁעֲרִיָּה וְעִבְדִּיָּה וַחֲנָן כָּל אֱלֹהֵי בְּנֵי אֶצֶל:

דברי הימים א ט:מד

וּלְאַצֵּל שְׁשֶׁה בָּנִים וְאַלְהָה שְׁמוֹתָם עֲזַרְיָקָם בְּכָרוֹ וַיִּשְׁמְעֵאל וַשְׁעֲרִיָּה וְעִבְדִּיָּה וַחֲנָן אֱלֹהֵי בְּנֵי אֶצֶל:

רש"י מסכת פסחים דף סב עמוד ב

מאצל לאצל שני מקראות הן ופרשה גדולה ביניהן ולאצל ששה בנים וקא חשיב ואזיל הבנים וסיפא דפרשתא אלה בני אצל

מהרש"א חידושי אגדות מסכת פסחים דף סב עמוד ב

בין אצל לאצל כו' פירש רש"י שני מקראות ופרשה גדולה ביניהן וכו' ע"ש אבל בערוך אצל פירש פסוק הוא בד"ה תחלתו אצל וסופו אצל ואע"פ שקרובין כו' ע"ש.

רש"י דברי הימים א פרק ח פסוק כט ד"ה ובגבעון ישבו אבי גבעון

פרשה זו עד כל אלה בני אצל כתובה ב' פעמים בספר זה גם פרשת והיושבים הראשונים אשר באחוזתם בעריהם (ל' / דברי הימים א / סי' ט') ופרשת ומן הכהנים ידעיה ויהויריב, כמו כן בס' עזרא (ר"ל נחמיה י"א) דכתיב ואלה ראשי המדינה וזהו שמפרש בסוף מגילת ירושלמי ג' ספרים מצא עזרא ספר מעונים ספר זאטוטי ספר האחים ובטלו דברי האחד וקיימו דברי השנים וכן מצאו הרבה ספרי יחוסיין כשנמצא ג' או ה' בטלו המועט וקיימו המרובים וכשנמצאו זוגות כמו ובגבעון ישבו אבי גבעון הוצרך לכתוב שתי פעמים שאין סדר יחוסיין שוה וכן היושבים הראשונים מצא זוגות וחלוקים זה על זה כתבוהו שני פעמים בכאן ובספרו ולמה לא כתב שתיהן כאן אותם שבעזרא ואלה ראשי המדינה וגומר ולפי שייחס לשם עד ואלה הכהנים הלויים ומיחס עד ידעיה שהיה לאחר עזרא ומה ענין לפרש ולייחס בכאן בדברי הימים דורות יחד ולאחר עזרא כי אם אותם שהיו בבית ראשון ובפרשה האחרת של ובגבעון ישבו וגו' ועוד אמרו חכמים בספר' ולאצל ששה בנים תליסר אלפי גמלי טעוני מדרשות²:

2. אך עיין במלבי"ם דברי הימים א פרק ט פסוק ב - חלק באור הענין ד"ה והיושבים: עתה בא לכתוב מבני ישראל ששבו לא"י מגלות בבל ברשיון כורש, ואמר שהיושבים הראשונים התישבו בשוכם כ"א בעיר אחוזת אבותיו שישבו בס לפני גלותם, ובא לספר עתה מי שהתישב בירושלים בימי עזרא ונחמיה כמ"ש בנחמיה, שהפילו גורלות להביא א' מעשרה לשבת בירושלים, והנה מה שנאמר כאן עד פסוק י"ח, נאמר ג"כ בנחמיה (סי' י"א עד פסוק כ"ה), אמנם יש בין המסופר פה ובין המסופר שם סתירות ושנויים וחלופים רבים, בין בשמות האנשים, בין בשמות יחוסייהו, בין במספרם, ובכל עניניהם, עד שמה שאמרו חז"ל בפסחים (דף ס"ב) שבין אצל לאצל היה להם תליסר גמלי טעונים דרשות, אין זה פלא כלל, כי מן סוף פסוק ל"ח שבפרשה הקודמת שמסיים כל אלה בני אצל, עד סוף פרשה זו שסיים ג"כ בבני אצל, יש פליאות ותמיהות וסתירות עד שהמבארים בעלי הפשט גבבו תליסר גמלי דברי רוח, להשוות שמות מחולקים ולדרשם לאמר שהם שמות דומות, בדברים המביאים לידי שחוק, ואף כי אם נלך בזה בדרך הדרוש, אולם בפירושי לס' נחמיה בארתי שמ"ש עזרא בד"ה לא אמר נחמיה בספרו, רק נחמיה בא להוסיף ולבאר ולפרש את דברי עזרא, והוסיף דברים שהשמיט עזרא, באופן שהוא השלים את מה שקצר עזרא בארו יפה, ושניהם מתאימות עולים בקנה אחד כפתור ופרח, ולא אכפיל פה את הדברים רק אציין בכ"מ על פירושי שם כי שם עקר מקומו:

